

algunes vegades, canalització pràctica. Els excessos verbals i l'ambició de poder es produïren dins una Església en la qual només una fracció numèricament insignificant començava a intuir la necessitat de la tolerància per tal d'assegurar la convivència pacífica dels ciutadans, i dins una societat carregada de contradiccions irresoltes que convidaven els cristians i altres grups socials al replegament i a la rigidesa.

Finalment, l'Església ha aparegut en l'estudi sobre l'integrisme com una estructura de poder, per tal com els grups de pressió confrontats intentaren servir-se'n i les referències ideològiques preses en consideració i les estratègies adoptades pels diversos grups giren entorn del pes social i polític de la realitat eclesiàstica. Però, per exigències metodològiques, no han quedat inclosos dins el camp d'investigació ni els centres de decisió en els diversos nivells de la vida eclesiàstica, ni la naturalesa del poder de què disposaren, ni la manera com l'estructura eclesiàstica de poder s'infiltrà i es féu present en les diverses formes de vida religiosa, ni l'abast social d'aquell poder, ni els recursos dels quals disposava, ni la seva tendència ascendent o descendent en relació amb etapes històriques anteriors, ni les resistències o facilitats que la societat civil oferí en el seu conjunt o en zones determinades, com la classe obrera o els intel·lectuals.

Calia enfocar aquest estudi tot adoptant precaucions metodològiques per tal d'evitar que el lector incaute, o potser fins i tot els mateixos autors, arribessin a confondre els coneixements adquirits sobre un aspecte de la realitat estudiada amb la possessió de la veritat plena sobre la totalitat d'aquella realitat.

CASIMIR MARTÍ

Gary WRAY McDONOGH, *Las buenas familias de Barcelona. Historia social de [sic] poder en la era industrial*. Barcelona, Ediciones Omega, 1989.

Aquest llibre tracta d'una *élite* local, la que forma les «bones famílies» de Barcelona, que ha seguit un procés de formació i de decadència en els segles XIX i XX, el qual no s'explica en el llibre (lamentablement en la introducció no s'esmenta aquest procés com una característica, si bé de tant en tant s'hi fan referències, de manera que un s'assabenta de la davallada que ha patit el grup des d'almenys després de la Guerra Civil). L'objectiu del llibre, emmascarat en un títol que pot confondre d'entrada més d'un historiador, no és efectuar un estudi de la burgesia barcelonina, sinó analitzar dos aspectes concrets que caracteritzen el grup que durant uns cent-cinquanta anys ha detestat el poder econòmic a Catalunya i va intentar governar —però certament hi hagué unanimitat en la posició política en aquelles bones famílies? McDonogh no ho posa en dubte— el Principat com una entitat política autònoma (p. 9). El primer consisteix en l'estudi del paper de la família i el matrimoni en l'organització de les activitats econòmiques de l'alta burgesia i en la reproducció del grup com a classe dominant. El segon aspecte analitza l'expressió del poder que detenten, més enllà del poder econòmic i polític. Així, doncs, no s'ocupa del poder segons els termes que poden interessar a l'historiador —almenys fins ara—, és a dir com a instància de domini i control de la societat, i tampoc no s'ocupa de com s'articula i s'exerceix aquest poder. Donant per suposat que aquesta *élite* detenta el *poder*, l'autor n'analitza la seva expressió en l'espai urbà. En definitiva afronta el que McDonogh denomina el *poder social*, el qual òbviament no s'ha de confondre amb el control de l'aparell de l'estat. Aquell és definit com el control sobre els símbols del prestigi social, sobre les xarxes de relacions socials i sobre les conductes dels individus, i es funda —seguint Bourdieu— en «un control sobre el temps, una constant memòria i una continuïtat» (p. 9). L'hegemonia d'aquesta *élite* es plasma en

una expressió simbòlica que, per exemple, es transmet en l'organització de l'espai al Liceu i al cementiri del Poblenou.

McDonogh s'ha nodrit de les tesis de diferents autors clàssics i d'altres de més recents de l'antropologia i la sociologia, fonamentalment de Weber, Pareto, etc., però sobretot de G. W. Mills i de Bourdieu, en especial del seu concepte de capital social (és a dir el prestigi, l'educació...). Tot i que dedica unes planes a exposar certes bases teòriques de les quals parteix la seva anàlisi i conclou amb un exercici teòric que orienta cap a la construcció d'una «antropologia del poder», la veritat és que, conceptualment, de vegades el llibre no és gaire clar. Per exemple, no he arribat a aclarir si per a McDonogh *élite* i bones famílies és exactament el mateix. Tampoc el nexa explicatiu entre *élite* i *poder social* no queda prou travat (almenys per a un historiador). Davant la manca de consens entre els especialistes per a definir de comú acord les classes dirigents, l'autor refusa establir una definició d'*élite* i al·lega com a justificació que el terme s'anirà definint amb les dades concretes que aportarà al llarg del llibre i amb l'anàlisi que en farà. Tanmateix, no torna a tocar el tema, ni a les conclusions.

Les bones famílies són un conjunt entre cent i dos-cents llinatges, altament cohesionats, amb un total de dues mil o tres mil persones, les quals pertanyen al grup no tant per la riquesa que han assolit, sinó pel fet de compartir un estil de vida i una història comuna. Responent a les premisses que defineixen el poder social, en la cohesió del grup té un paper molt important la percepció que els seus membres tenen de la història, de la qual tenen una interpretació pròpia i de la qual se senten protagonistes a causa de la seva posició dominant. Tanmateix, McDonogh no arriba a donar exemples de com la interpreten en concret.

L'autor s'ha centrat en el procés d'unificació i de continuïtat del grup —seguint un esquema «similar» al de G. W. Mills a *La élite del poder*— i ha cercat una dimensió dinàmica en l'anàlisi que no sempre aconsegueix. El grup de les bones famílies es caracteritzaria pel seu origen heterogeni, car acabaria per integrar, des de 1890 a 1910, socialment en un sol grup lligat per relacions familiars, membres de la burgesia dels negocis que irrompen en l'escenari públic a partir dels anys 1840 —procedents de sectors socials inferiors— i la vella noblesa. La fusió es realitzaria amb un intercanvi de capital: l'econòmic a canvi del social. Els rics comerciants de finals del XVIII i principis del XIX, els homes de la Junta de Comerç, quedarien exclosos d'aquesta integració, i restarien marginats. El procés de fusió social va ser llarg i en ell van ser indispensables els fets de compartir valors, hàbits, elements culturals diversos que acabaren per atorgar-los una consciència històrica i uns símbols comuns. En aquests processos hi va tenir una importància decisiva el fet de rebre educació en uns centres comuns determinats (els jesuïtes) i relacionar-se en uns mateixos espais de sociabilitat (el Liceu), la qual cosa explica que la fusió social no arribés fins a la tercera generació. El fenomen havia estat òbviament ja captat tant per historiadors —Vicens Vives, Curet, jo mateixa, autors als quals no es fa cap referència en aquest punt—, com per la més variada literatura, però McDonogh ha marcat les etapes i les característiques més internes del procés i ha subratllat com aquesta endogàmia no ha estat estàtica ni homogènia. En aquest punt cal destacar la persistent endogàmia dels descendents dels grans comerciants de finals del XVII, i la dels fabricants que van preferir continuar casant-se entre ells (fins quan?), fenomen que demostra amb la presentació d'alguns —no sé si suficients— quadres genealògics.

Un dels temes centrals del llibre és la fusió social entre la burgesia dels negocis i la vella noblesa. Tot i que es mostra clarament seduït per la tesi d'A. Mayer sobre la persistència de l'Antic Règim i l'aristocratització de la burgesia, McDonogh no diu quin dels dos grups va capitalitzar la fusió. Aburguesament de la noblesa, o aristocratització de la burgesia? Quin dels dos grups imposa l'hegemonia? De fet, l'autor mai no es posa a

observar la noblesa de prop. Per això no queda clar fins a quin punt va haver-hi aquesta fusió social (certament van existir casos, però en quin grau no va ser superior la persistència de l'endogàmia nobiliària que la fusió amb la burgesia dels negocis? I la cronologia es prou encertada?). Per a McDonogh, en la quarta generació, 1890-1939, han desaparegut les fronteres matrimonials prèviament existents entre els dos grups, entre els quals McDonogh diu de passada que hi havia hagut conflictes que no arriba a concretar.

El capítol IV és dedicat a analitzar —amb una bona base empírica— la relació família-negoci, i el que per a un historiador hauria estat l'estudi del pas de la firma familiar a la societat anònima es converteix en un exercici una mica obscur lligat a la llei de les tres generacions. Vist d'aquesta manera sembla que sigui la història de la família, la seva consolidació com a component de l'*élite* la que porta a la implantació de les societats anònimes i l'emergència dels *managers*, i no que sigui l'expansió capitalista la que condueixi a una transformació de les empreses i a la readequació dels «propietaris» (socis majoritaris) a aquest nou sistema.

Les fonts utilitzades han estat de diferent caràcter: l'arxiu notarial per reconstruir arbres genealògics, el registre mercantil per estudiar les societats mercantils i fabrils, el recurs a les obres literàries i les informacions orals. Tanmateix, al llarg del llibre, per il·lustrar les seves afirmacions recorre més a les obres literàries que als seus informants. D'altra banda, les informacions mai no són tabulades; mai no passa de deu informants, encara que els uns diguin una cosa i els altres en diguin una altra. Les informacions constitueixen proves soltes aportades per informants únics o quasi bé únics; sovint és la declaració d'un sol informant el que serveix de base per a fer afirmacions rotundes.

En el llibre predominen més les generalitzacions que les investigacions puntuals. Falta ordre i l'autor de vegades no és tot l'explícit que hauria de ser. L'anàlisi es preocupa més per ressaltar símbols i emblemes culturals que lligams empírics en les relacions socials i econòmiques de les persones. Empra més l'al·lusió que l'explicació. Un dels defectes del llibre, al meu entendre, és la falta de demostració suficient en alguns capítols. Com a mètodes es basa fonamentalment en l'entrevista, però no sabem amb quin nombre d'informants va treballar extensament. No sembla que hagi treballat amb gaires casos, car si es repassa la informació familiar que maneja s'observa que bàsicament va recórrer als Güell. Sovint, fa afirmacions contundents sense aportar dades concretes. Per exemple, *a*) que les famílies de fabricants i comerciants del segle XIX, igual que els aristòcrates en els segles anteriors, eren famílies nombroses (p. 50); *b*) que els grans comerciants de principis del XIX, com Erasme de Gòndima, es retiraven a «una casa de campo»; *c*) que els dots de les dones consistien més en propietats que en capital (p. 66); *d*) que hi havia problemes entre pares i hereus, però només dona com a prova referències a una obra de teatre i a les conclusions de Hansen fetes en els anys 1960 en un estudi sobre Vilafranca del Penedès (ps. 58-59). Tampoc no queda clar amb quin tipus d'informació ha arribat a establir la zonalització per classes del cementiri, i ha situat la zona de fosses comunes fora del que és (pel que jo sé) el recinte sagramental.

L'autor volia fer una anàlisi dinàmica i certament ho aconsegueix en punts importants, com en el fet de captar els canvis en l'atorgació de dots i legítimes en línies més democratitzants, i també en el pas de la firma familiar a la societat anònima, però en altres moments no. No ho assoleix pel que respecta a la formació del grup, car sembla que els homes de negocis haguessin de sorgir conjuntament en un moment donat; no parla de les fallides i de l'impacte de les crisis econòmiques en la composició de l'*élite*. L'anàlisi del cementiri també s'ha fet amb una òptica estàtica, car no fou planificat inicialment tal i com ell el presenta (d'altra banda, no hauria d'haver estudiat preferiblement, o a més a més, el cementiri de Montjuïc, que es va construir precisament quan les «bones famílies» es van consolidar com a tals?).

La principal aportació del llibre és el «descobriment» del paper de la família en l'*élite*: en la seva autoorganització com a nou grup dominant, en la fusió amb la vella noblesa i en la reproducció del seu poder. La seva insistència que l'individu concret no és la unitat d'anàlisi més apropiada per entendre què és el poder queda del tot justificada. La família seria la clau per a «la comprensió i l'explicació de les múltiples (i de vegades mitificades) funcions exercides pels grups de poder» (p. 277).

Que el lector no esperi doncs una història travada de les famílies de l'*élite* barcelonina dels segles XIX i XX, car encara que hi ha aportacions noves sobre les activitats d'algunes d'elles, el llibre no aporta res de nou a la interpretació de la història econòmica i social del grup, i menys encara a la història política. En definitiva, es tracta, doncs, d'un estudi antropològic amb una considerable documentació històrica, del qual l'historiador —amb paciència i treball— en pot extreure conclusions al·liconadores.

El cas català ha constituït una magnífica atalaya (ho ha estat per molts motius, i especialment perquè el catalanisme conservador dels homes de la Lliga va desenrotllar una ideologia familiarista) des de la qual McDonough ha tractat un tema universal: el de la família d'una classe dominant. És d'esperar ara que ell o qualsevol altre estudiós contextualitzi el cas en una perspectiva àmplia dins el món occidental, per arribar a percebre en tota la seva magnitud la seva particularitat o no.

ÀNGELS SOLA

Claudio PAVONE, *Una guerra civile. Saggio storico sulla moralità nella Resistenza*. (Torí, Bollati Boringhieri, 1991). 825 ps.

Acabat de jubilar del món acadèmic, però no pas de la producció historiogràfica, i amb un bagatge impressionant de publicacions sobre la història contemporània italiana, el professor Claudio Pavone continua essent gairebé un desconegut tant a Catalunya com a l'estat espanyol. A hores d'ara cap ni una de les seves aportacions als problemes de continuïtat i ruptura pels quals ha passat l'estat italià el segle XX o les ja més velles tasques de dissecció de l'estat del *Risorgimento* han estat traduïdes i publicades a casa nostra. Qüestió greu, per tal com el professor Pavone s'ha ocupat de fenòmens tan propers a la nostra realitat contemporània com l'estat centralista del segle XIX, el règim feixista o la construcció d'una nova legalitat a partir de la ruptura/transició de la monarquia a la república (1943-1946).

L'obra en qüestió, *Una guerra civile*, s'emmarca en un conjunt d'esforços de l'autor per analitzar el moment polític d'Itàlia, entès en sentit ampli el terme «polític», entre la fallida del règim monàrquico-feixista i la instauració de la República. Els títols fonamentals en aquesta tasca de recerca han estat *La continuità dello Stato (istituzioni e uomini)*, dins DIVERSOS AUTORS, *Italia 1945-1948. Le origini della Repubblica* (Torí, Giappichelli, 1974), ps. 137-288; *Ancora sulla continuità dello Stato*, dins R. PACI (ed.), *Saitti storici in onore di Enzo Pisticelli* (Pàdua, Antenore, 1982), ps. 537-538; i *Tre governi e due occupazioni*, dins DIVERSOS AUTORS, *L'Italia nella seconda guerra mondiale e nella Resistenza* (Milà, F. Angeli, 1988), ps. 423-452. Però en aquest cas el tractat no és la història política, ni la diplomàtica, ni la militar. Pavone no ens acosta tampoc al discurs dels dirigents polítics, italians o no, ni ens reproduïx les velles pugnes ideològiques de la primera postguerra sobre la necessitat o no de la *unión sagrada* dels antifeixistes, o sobre la possibilitat de construir un estat socialista a la Itàlia *alliberada* (temes d'altra banda molt propers als qui, com Pavone, s'identificaren amb l'opció partisana).